

Virksomme ord

(<http://virksommeord.no>)

Til Roald Amundsens minne

Fridtjof Nansen (/person/17/) (1861–1930) | NRK radio | 24. oktober 1928

| Lydklipp: Fridtjof Nansen taler i 1930 (<http://aurora.uib.no/vo/api/1media/?lyd/lyd5.mp3>)

Kilde: NRK og A. H. Winsnes (red.) Nansens røst, bd. 2. Oslo 1942, s. 691-697. (NRK og A. H. Winsnes (red.) Nansens røst, bd. 2. Oslo 1942, s. 691-697.)

Når nu i kveld de sorgtunge tanker søker ham, vår store, ensomme landsmann der nord i isen, der hans sterke ånd fant vingefang over viddene, da kommer noen linjer av Nordenlandenes dikter Service mig i hug. De kan gjengis omtrent slik:

"Har du følt den store, hvite stillhet?

Våget det ukjente, trått de utrådte veier,

Merket kartets hvite flekker?

Har du savnet, sultet, seiret,

Vokset større i dets hele storhet,

Gjort ting blott for dådens spenning,

og latt andre snakke om det,

Har du sett gud i hans storhet,

hørt den tekst naturen preker,

Sett de enkle ting, de sanne ting,

de tause menn som gjør ting

Da lytt til viddene, de kaller på dig."

Ja viddene, det ukjente, med dådens og eventyrets glans over havbrynet, de kalte alltid på ham, vår stolte venn, inntil de tok ham til slutt. Han var en dådens mann, en av de tause menn som gjør ting.

Carlyle taler om de gamle norske sjøkonger med deres ukuelige, bjørnesterke viljekraft. Han ser dem stå der på sine små skuter, "tause med sammenbitte leber, uten bevissthet om at de er særlig modige, utfordrende det vilde ha med dets uhyrer, og alle mennesker og ting*." Er det ikke som talt også om ham, vår tids Roald Amundsen: Han var et ekte skudd av denne gamle stammen. De egenskaper våre sagaer setter høiest hos mannen var først det ukuelige mot, som ikke vek, men måtte la det bære eller briste - dertil den djerve foretaksomhet, den sikre rådsnarhet - og så, når det stod om livet, det lekende smil på lebene- de gikk i døden med en spøk. Men disse egenskaper var vel nettopp også hans.

Mot? Carlyle sier: "Den første plikt for en mann er å undertrykke frykt." Jeg undres på om Amundsen noensinne kjente noen frykt som trengte å undertrykkes? "Det sterke, gamle, norske hjerte, " sier Carlyle, "levde ikke på teatralske ophøietheter; de hadde ikke tid til å skjelve." "En mann skal og må være modig; han må frem å gjøre fyldest for seg som en mann- stolende urokkelig på de høiere makters bestemmelser og valg."

En mann, ja det var han. Til alle tider vil han stå som en type for sig selv i hele jordforskningens historie - en type sprunget like ut av sitt folks dypeste røtter.

Det synes så utrolig kort et spann av tid siden han begynte sin løpebane, og nu er den alt avsluttet. Men hvad rummer ikke det spann av storverker! Utforskningen av den magnetiske nordpol, Nordvest-passasjen, den geografiske sydpol, Nordøst-passasjen, og dermed omseiling av hele Nordpol-havet, og så flukten tvers over dette hav og over nordpolen selv.

Det var som en eksplosiv kraft i ham. Han kom som en lysende stjerne på det norske folks skyete himmel. Den strålte i utbrudd efter utbrudd. Så sluknet den brått, og vi sitter igjen og ser på en tom plass i rummet.

Når en lar tankene gå tilbake, da synes det mest ufattelig at det virkelig er 27 år siden - jeg minnes som det var i går - at han kom første gangen og forklarte sin plan til utforskning av den magnetiske nordpol og gjennomføring av Nordvest-passasjen. Jeg hadde sett ham før, da han som ung styrmann drog ut med Belgica-ekspedisjonen fra Sandefjord noen år tidligere - og hadde en engang sett det ansiktet, glemte en det jo ikke så lett. - Et og annet hadde jeg jo også hørt om hans dyktighet. Men så kom han selv å la ut om sine planer, hvordan han tenkte ved et flere års opphold nær den magnetiske nordpol å utforske denne, hvordan han ved flere års utdannelse, dels på Belgica-ferden, dels hos Neumayer på Deutsche Seewarte i Hamburg hadde forberedt sig til denne oppgave; jeg hadde alt bestilt instrumenter til den. Han betonte at denne utforskningen av den magnetiske pol så han som planens hovedoppgave, det var dens vitenskapelige kjerne som gav den sin berettigelse, men så mente han, at når han først

var der, så kunde det være umaken verd å ta med Nordvest-passasjen, som jo hadde vært menneskenes mål gjennom fire århundrer; og med et lite fartøi, som ikke stakk for dypt, mente han det måtte la sig gjøre.

Min gledelige overraskelse steg efter hvert som han la ut. Sandelig han visste hvad han talte om, denne unge karen, og han visste hvad han vilde; her var en ny opdager av rang. Jeg må tenke på Agnes's ord i Brand: "Så du hvor han vokste mens han talte?" At han fikk mitt tilsagn om støtte i råd og dåd så langt jeg evnet, er selvsagt. Og mitt spørsmål om hvordan pengene skulde reises til ferden, svarte han at han selv hadde nok til å dekke omkostningene.

Det første han nu mente det gjaldt, var å skaffe sig noe erfaring i seilas med små skuter i isen. Han reiset til Tromsø for å se sig om efter en fangst-jakt han kunde få være med. Efter noen uker kom han tilbake, og jeg spurte om han hadde funnet sig plass. "Nei," sa han, "jeg kjøpte mig like godt en skute med en gang; jeg har kjøpt "Gjøa"." Med den vilde han så selv gjøre en fangst-tur i isen til våren og sommeren 1901; ved utbyttet av fangsten håpet han å dekke utgiftene ved toktet. Så likt ham; en skute skulde han jo ha, og da var det like godt å kjøpe den straks. Jeg foreslo ham, at han samtidig skulde nytte leiligheten til å utføre havundersøkninger i de interessante, og i så måte lite kjente farvann som han skulde besøke, og tilbød å gi han videnskapelig utrustning til det, og utarbeide en plan til dette arbeid. Han tok med takknemlighet i mot, og vi forberedte toktet. Så drog han ut om våren. Om høsten fikk jeg et telegram fra Tromsø hvor i han meldte sin tilbakekomst med "Gjøa" efter vellykket tokt; men han bad dem om å få beholde de oseanografiske instrumenter enda et år for å kunne fullføre de planlagte undersøkninger, hvorav det stod litt tilbake som han ikke hadde rukket. Det lignet han; han hadde ikke fått fullført hele det program for havundersøkningene som jeg hadde trukket op, følgelig vilde han anvende et helt år til for å fullende dem.

Imidlertid hadde han fått gjort det viktigste, og hans omhyggelig utførte observasjoner har gitt resultater som har vist sig å være av grunnleggende betydning for vår opfatning av havets avkjøling og sirkulasjon, o.s.v. Da han nå skulde anvende flere år på sin ferd til den magnetiske nordpol, fant jeg å måtte råde ham fra å ofre enda et år på disse havundersøkningene i Nordishavet, og det blev da til at han gav det op og straks gikk i gang med forberedelsene til sin store ferd. Eftersom disse skred frem, støtte han på en av de store vanskeligheter han oftere fikk å kjempe med i livet, det var pengene. Det viste sig snart at det han hadde, strakk ikke på langt nær til. Økonomien var nu engang ikke Amundsens sterke side, å gjøre en pålitelig beregning av de sannsynlige omkostninger ved en ferd, og så å overholde denne beregning, kunde han aldri; utgiftene steg ofte til det flerdobbelte av hvad han hadde regnet med, og gang efter

gang kom han til kort. Det gav ham vel kanskje de største vanskeligheter i hele hans virke, og forbitret ofte livet for ham. Men planen var omhyggelig lagt, utrustningen til ferden blev like omhyggelig gjennomført, og utførelsen var glimrende.

Så kom Sydpol-ferden; også den var omhyggelig forberedt, og blev like glimrende utført; den kunde simpelthen ikke være planlagt og utført bedre. - Men så er det som han har gått trett; økonomien gav kanskje for mange sorger, uaktet han fikk mer støtte i Norge både av regjering og storting og av private, enn noen annen før ham. Det synes som at nu slukte kampen for at reise de nødvendige midler til hans nye ferder så megen tid og kraft, at det blev mindre tid til den omhyggelige gjennomtenkning, planlegging og forberedelse, og dette arbeid måtte for en del overlates til andre. Det er vel mulig at derved blev ikke alt så omhyggelig overveiet på forhånd, som ellers vilde ha vært tilfelde, og at dette var skyld i en del av den motgang og de uhell han fikk i de følgende år.

Ferden med "Maud", som blev opholdt ved tre overvintringer nord for Sibirien, og en vinters ophold i Amerika, før den egentlige drift kunde begynne, gav viktige videnskaplige resultater på flere måter, men nådde ikke målet. Allikevel kunde ikke motgangen knekke hans ukuelige mot; hans ubøielige viljekraft var like usvekket, og synes stundom å ha drevet ham frem over evne. Dette tør være forklaringen på hans ferd til Point Barrow i Alaska, og hans plan å fly derfra over polen til Spitsbergen. Denne plan, som i vågsom dristighet overgikk alle hans tideligere, synes ikke å ha vært tilstrekkelig gjennomtenkt, og forberedelsene har ikke vært omhyggelige nok; det aeroplan han hadde fått kjøpt annenhånds i Amerika, var ikke omhyggelig prøvet, og var ikke den svære opgave voksen.

Så kom ferden med aeroplan nordover fra Spitsbergen. Denne gang var alt ganske annerledes grundig gjennomtenkt og forberedt enn på Alaska-ferden; men allikevel vil den vanskelig kunne finne noe sidestykke i vågsomhet. Med de tungt lastede maskiner, og med usikkerheten om hvordan det ville være å komme ned på isen i tilfelle av en nødlanding, var allerede fare-momentet på denne ferd uhyggelig stort. Men dertil kom, at hadde de fått tåke, vilde utsikten til at berge maskinene under en nødlanding vært overordentlig liten. Av sted bar det like fullt, det fikk nu engang bære eller bryte. Det gikk godt, for så vidt som - takket være Amundsen og hans menns, særlig Riiser-Larsens og Dietrichsons iherdige og glimrende arbeid - det lyktes å komme tilbake med den ene maskinen, og alle mann blev reddet.

Så kom ferden med "Norge", der hans mot og vilje til slutt seiret. Og så stod han der ved målet, alt han hadde foresatt sig, hadde han nådd med sin ukuelige vilje-kraft.

Videnskapsmann var Amundsen ikke, og vilde han heller ikke være. Visstnok begynte han med en metodisk utdannelse for sine magnetiske undersøkelser, og gjorde et ypperlig arbeid; men det var ikke mulig å få ham beveget til å være med på bearbeidingen av resultatene, eller til å forfølge denne vei videre. Det syntes å trette ham, og det var som selve dåden, handlingen, mer og mer tok ham. Like fullt har hans ferder brakt videnskapelig utbytte av høi rang, og har utvidet kjennskapet til vår jord.

Utforskningen av den magnetiske nordpol og dens omgivelser er et monumentalt arbeid.

Hav-undersøkningene i Nordishavet, i det nordlige Atlanterhav, og i Syd-Atlanteren så vel som nord for Sibirien under "Maud"s ferd nord for Sibirien, danner et materiale av grunnleggende betydning for kjennskapet til meteorologien i de polare strøk.

Hans ferder har vesentlig utvidet kjennskapet til de før helt ukjente strøk nær Sydpolen og på det antarktiske kontinent, og til de nordpolare strøk, ikke minst ved flukten over den umåtelige, ukjente strekning mellom Nordpolen og Alaska.

Og enda meget annet.

Men like viktig som alt det videnskapelige utbytte var vel selve dåden, og det var kanskje også det han selv så som det viktigste. For et lysende eksempel ved den er blitt for vår tids ungdom! Gjennom alt hans virke gikk hans seige, modige vilje. "Vær tro mot dig selv, og du skal vinne livets krone", heter det. Han var tro mot det beste i sig selv. Hele sin manndom ofret han, med alt han hadde, i arbeidet for å virkeliggjøre sin ungdoms idealer. Motgang på motgang bare egget viljen, og han vant frem. - Se det er manns gjerning; han vant livets krone.

Og så, da verket var fullført, vendte han tilbake til Ishavets vidder, der hans livsgjerning lå. Han fant en ukjent grav under isverdenens rene himmel med evighetens vingesus gjennom rummet.

Men fra den store, hvite stillhet vil hans navn lyse i nordlysets glans for Norges ungdom gjennom de hundre år. Det er menn med mot, med vilje, med kraft som hans, som gir tro på slekten, gir tillit til fremtiden. - Den verden er enda ung som fostrer slike sønner.

Virksomme ord støttes av Fritt ord og administreres av institutt for informasjons- og
medievitenskap ved Universitetet i Bergen

Vi har 2291 taler i databasen